

ЖЫР ЖҰЛДЫЗЫ

Солтүстік Қазақстан облысы
“Асыл мұра” орталығы

ЖЫР ЖҰЛДЫЗЫ

Қызылжар - 2002

Құрастырғандар: Қайролла Мұқанов, Ғалым Қадырәліұлы, Социал
Жұмабаев- «Асыл мұра» орталығының мүшелері.

Составители: Қайролла Муканов, Галым Кадыралы, Социал
Жұмабаев - члены центра «Асыл мұра» («Золотое наследие»).

Жыр жұлдызы.

Жинақ (Қазақ және орыс тілінде)

Петропавл 2002ж. .... бет

ISBN .....

Жыр жұлдызы

Сборник (на казахском и русском языках)

Петропавловск 2002г. ....стр.

«Қазақ жазышуларынан, әрине, Абайды сүймін... Бұдан соң Мағжанды сүйемін... Қазақ ақындарының қара кордалы ауылында туып, Европадағы мәдениетпен сұлулық сарайына барып, жайлады жарасқан арқа қызын көріп, сезгендей боламын. Мағжан культурасы зор ақын... Бүгінгі күннің бар жасушының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарайтын сөз, Мағжанның сөзі. Одан басқамыздан бәріміздікі құмәнді, өте сенімсіз деп білемін».

Мұхтар Әуезов

«Абай - ақылдың ақыны, ал Мағжан – ақынның ақыны. Мағжан ақын ретінде Абайдан күштірек. Біз Мағжаннан үйренуіміз керек».

Сәбит Мұқанов

«... Мағжан нәзік сезімнің, тәтті қиялдың ақыны, ол кедейдің ақыны емес, ұлт ақыны».

Жүсіпбек Аймауытов

«Ағылшындар үшін Шекспирдің, орыстар үшін Пушкиннің ролі қандай болса, қазақ халқы үшін Мағжанның ролі сондай».

Әлкей Марғұлан

Мағжан Жұмабаев 1893 жылы Солтүстік Қазақстан облысының Булаев (қазіргі Мағжан Жұмабаев атындағы) ауданының Молодежное селосының жанындағы Сасық көл жағасында туған. Ақынның әкесі Бекен Қазан революциясына дейінгі кезеңдегі ірі қазақ байларының бірі, Қызылжар өңіріне Кеңес өкіметі келгенше ол Полудин өңірінің болысы болған адам. Бекенде жеті ұл, екі қыз болған. Сол балаларының үшіншісі – Мағжан. Ол жасынан ауыл молдасынан хат танып, кейін Қызылжардың Стамбул университетінің түлегі Мұхаметжан Бегішев басқарған Шалақазақ медресінде оқиды. Оқуға зерек баласының бетінен қақпайтын ата-анасы Мағжанның оқуын әрі қарай жалғастыруына қарсы болмай, оны Уфадағы Ғалия медресіне дәріс алуға жібереді.

Жас Мағжан ақындығын ауылда, Қызылжарда жүргенде-ақ танытып, ел-жұрттың ауызына іліккен еді. Ақынның жырында тақырып, тіліне тиек болған туған жерінің, Жолдыөзек өңірінің әсем табиғаты, ақ балтырлы қайыңдары, көкорай шалғыны, айнадай жарқыраған көлі. Осылардың бәрі жас ақынды сұлулық, әсемдік құшағына алып, шалқытып, толқылып, тебіренкені рас. Ол осы сұлулықты жанына сіңіріп, көріп өсті. Мәселен ақынның «Жаз келді» өлеңі де табиғат әсемдігін жырлайды.

Жел жалығып, хал жиып,
Қалғып қана тербелер.
Жұмсақ қана жымиып,
Жібек қанат жаз келер.
Көк алтынға көмілген,
Ауаға алтын себілген.
Алтын емес себілген,
Жаздың шашы төгілген.

Әне, ерке жаз келер,
Ал, балалар, қараңдар.
Ойнап алтын шаш берер,
Ал, балалар, тараңдар.

Қайғылансын, күрсінсін!
Енді ұзамас, ерер қар.
Еркетай жаз бір күлсе,
Күлмей шыдап кім қалар.

Сұлу жаздың лебізі,
Қар түгіл, мұзды балқытар.
Көл, өзінің, теңізін
Ойнатар, бәрін шалқытар.

Алтын сәуле тұр сүйіп,
Жел маужырап тербелер.
Жұмсақ қана жымиып,
Жібек қанат жаз келер.

Мағжанның қоғамдық-саяси көзқарасы қалыптаса бастаған тұста Ресей империясында да, оның отары болып отырған Қазақстанның қоғамдық-экономикалық және саяси тіршілігінде де сан қилы өзгерістер болып жататын. Қазақ жерін капиталистік қатынастар жайлай бастаған еді. Оның есесіне орыстың прогресшіл мәдениеті де елімізге еркін енуде болатын.

1905 жылғы орыс революциясының дүмпуі Қазақстанға да жеткен. Бодандықтан бостандыққа ұмтылушылық сарыны ел арасына тез тарап кетуге сол кездегі Мағжан Жұмабаев сияқты қазақ интеллигенциясының өкілдерінің әсері болды. Азып-тозып, күйзелген елдің жай-күйі ақынды ерте алаңдатты. Сол ауырталық пен мүшкіл хал кешкен халқының ортасында жүргеннен кейін Мағжанның жанын ел қасіреті аяздай қаритын. Оған ақынның «Туған жерім Сасықкөл», «Бостандық» сияқты жырлары куә.

Мағжан Жұмабаевтің әйел – ана тақырыбына арнаған өлеңдері 1910 жылдан бастап қазақ газеттерінде жиі жарияланып, тұрды. Өмірдің мәні хәм сәні, күні мен айы, тіршіліктің негізі әйел – ананы, әйел – аруды бар болмыс бейнесімен, шұрайлы тілмен бейнелеп берді.

19 жасар Мағжаның алғашқы өлеңдер жинағы «Шолпан» деген атпен Қазанда басылып шықты. Осы кезден бастап-ақ жас дарынның есімі тек қазақ оқырмандарына ғана емес, татар, башқұрт және басқа түркі тілдес халықтарға танымал бола бастады. Сөйтіп қазақ елінің көгінде шын мәнінде Шолпандай жарқыраған бір жарық жұлдыздың туғаны күмәнсіз еді. Ғажайып жырларымен туған халқын қуанышқа бөлеген Абайдың ізін басып, жыр сүйер қауымды ойлы да өткір және кестелі, өрнекті өлеңімен тамсандырып, таң қалдырып, әлем әдебиетіне Мағжан Жұмабаев келді.

Ақындық жолына айқын түскен Мағжан Жұмабаев өзінің білімін байыту ниетімен Омбының мұғалімдер даярлайтын семинариясына түседі. Онда оқып жүргенде ол орыстың, батыстың әдебиеті мен тарихын көп оқып, көп зерттейді. Мағжан Омбыда Пушкиннің, Лермонтовтың, Гетенің, Гейнениң, Байронның және басқа да көптеген орыс, батыс ақындарының шығармаларын тәржімелеп, қазақ оқырмандарына таныстырады.

Әлемдік әдебиеттің кәусар бұлағынан және халқының ғасырлық даналығын сусындағаны оның рухани интеллектуалдық мәдениетінен, поэзиялық шеберлігінен жарқырап көрінеді. Мағжан Омбының мұғалімдер семинариясын тәмамдағаннан соң біраз жылдар бойы шығармашылықпен айналысады. 1918 жылы Омбыда шыққан «Балапан» қолжазба журналы мен «Кедей сөзі» газетінің жауапты редакторы, Омбы қаласында ашылған қазақ мұғалімдерін дайындайтын курстың директоры (кейін Петропавлға көшіріліп, педтехникум болған, қазір орыс-қазақ балалары аралас оқытылып жүрген гуманитарлық-педагогикалық колледж) болып істеген.

1920 жылдардың басында Мағжан Қызылжар қаласында «Бостандық туы газетінде» және аш адамдарға көмек көрсету комитетінде істейді, 1922-1923 жылдары ташкентте оқу-ағарту институтында оқытушы болады әрі сонда шығып тұрған «Ақ жол» газеті мен «Шолпан», «Сана» журналдарына өлең-жырларын бастырып тұрады.

Мағжан Жұмабаев 1923-1927 жылдары Мәскеудегі Шығыс әдебиеті институтына түсіп оқиды, әрі қызмет істейді. Мәскеуде Мағжан М.Горькийдің «Сұңқар жыры» кітабын қазақ тілінде бастырып шығарады. Қазақ, өзбек және түркмен әдебиеттерін үш томдық жинағын В.Брюсовтың тапсыруымен Мағжан баспаға дайындайды. Шығыс еңбекшілерінің коммунистік университетінде қазақ әдебиетінің тарихы мен қазақтың әдеби тілінің стилистикасы деген тақырыпта лекция оқиды. Осы еңбектерін де баспаға дайындайды. Мағжанның алдынан жыр құлагері атанған атанған Ілияс Жансүгіров, филология ғылымының докторы, профессор Бейсембай Кенжебаевтар дәріс алады.

Мағжан Жұмабаевтың 1920-шы жылдардағы жыр жолдарына үңіле қарап, зейінмен зерттей оқысақ, байқайтынымыз халқымыздың ғасырлар бойы тырнақтап жинаған асыл қазыналарын - әдебиетін, тілін, мәдениетін, әдет-ғұрып, әнін, күйін жоғалта көрме, айырылып қалма деп ескертеді. Ұрпағым, сендер сол мұрадан көз жазып қаласын-ау, - деп зар қағады.

Қазақ жастарын өнер-білімге, жоғары мәдениеттілікке шақырады. Жастарды ізгілікке, инабаттылыққа меңзеген ерекшілік Мағжан поэзиясында тұтастық тауып, айшықталып тұрады.

Романтик ақынның қиыннан қиыстырған өлең-жырын болмысты тура беруден аулақ, керісінше, қиял әлеміндегі суреттер, көңіл-күй толғаныстары арқылы мұраттарды, дәуір тынысын көркем бейнелеу.

Патшалық заманның қатыгездігінен, үстемдігінен бұғып, қорқып қалған халқын ұлы ерліктерге, бостандық теңдік үшін күрестерге жігерлендіру үшін еліміздің тарихын, хандарының, батырларының ерліктерін тамаша да әсерлі жырлайды.

«Батыр Баян», «Қорқыт», Қойлыбайдың қобызы» және басқа жыр, дастандар әдебиетіміздің алтын қорына қосылған шоқтықты туындылар. Сөйте тұра ғажайып жерлесіміз, ұлы ақын, ұлы азаматтың мына фәни дүниеге сыймайтындай халге келуі қалай? Оны Мәскеуде де, Алматыда да, Петропавлда да құғын-сүргіні ұшыратады. Ол ақ түрмеде де, республикалық НКВД-нің қапасында да, Мәскеудің атышулы Бутыркасында да, Соловкидің, Карелияның лагерінде де отырады. Ақыры 1938 жылы қайран ақынды атқызып тынады. Оның себебі, Мағжан ақынның өзі өмір сүрген уақыттан,

дәуірден де ертерек туғаны, оның талантына, дарынына, азаматтығына қатар тұратын замандастарының аз болуы. Мағжанның басты трагедиясы осында. Әйтпесе ұлы ақын жайында қазақ әдебиетінің классигі Мұхтар Әуезов: «Қазақ жазушыларынан әрине Абайды сүйемін. Бұдан соң Мағжанды сүйемін, Европалығын, жарқыраған әшекейлігін сүйемін.

... Бүгінгі күнің бар жазушыларының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық алуға жарайтын сөз Мағжанның сөзі. Одан басқамыздың бәріміздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін», деген екен.

Мағжан Жұмабаевтың кітаптары әлі аз. Баспадан шыққан оның кітаптарының тиражы да көп емес. Сол себептен жыр сүйер жерлесіміз, ұлы ақын Мағжан Жұмабаевтың ең таңдаулы шығармаларын ұсынып отырмыз.

Өлеңдер

1. Бұлбұл
2. Атақты ақын сөзі алтын ханім Абай
3. Туған жерім – Сасық көл
4. Қазағым
5. Қарағым
6. Туған жер
7. Орал тауы
8. Орамал
9. Гүлсімге
10. От
11. Пайғамбар
12. Күншығыс
13. Ақсақ темір сөзі
14. Тез барам
15. Қазақ тілі
16. Жер жүзіне
17. Мен жастарға сенемін
18. Жазды күні қалада
19. Өткен күн
20. Айда атыңды, Сәрсембай
21. Бесік жыры
22. Жауынгердің жыры
23. Сүйемін
24. Мен кім?
25. Қараңғы, дауылды күн
26. Бостандық
27. Сүй, жан сәулем
28. Шолпы
29. Сен сұлу
30. Гүлсім ханымға
31. Анама
32. Сағындым
33. Толқын
34. Қысқы жолда
35. Жазғытұрым
36. Жаз келеді
37. Александр Блок
38. Жан сөзі
39. Жұлдызды – жүзік, айды алқа ғып берейін
40. Түркістан
41. Сәрсенбайдың жыры
42. Қызыл жалау
43. Еділде
44. Сал-сал білек, сал білек
45. Бөбектің тілегі

Поэмалар

1. Оқжетпестің қиясында
2. Баян батыр
3. Тоқсанның тобығы

БҰЛБҰЛ

Сайрайсың мұнды күймен жүз құбылтып,
Кейде аяң, кейде желіс, кейде сылтып.
Денені суытасың, ысытасың,
Тұрасың маужыратып кейде жылытып.

Құясың тәтті дауыс тамылжытып,
Тұрады жан-жануар дәмін жұтып,
У-шу жоқ, қарқ-шик еткен қарға, торғай
Ұялып әлдеқайда кеткен жытып.

Ұста сөз, мұнды даусың басты байлар,
Тоқтаған шабуынан құлын-тайлар.
Даусыңнан елжіремес нәрсе бар ма,
Жас төгер бойы балқып терең сайлар.

Бұлбұл күс! Көзімде жас, кеудемде от,
Болып, мен саған келдім, ішімде жоқ.
Дертіме сенен ғана дәрмен болар,
Басқадан, анық білдім, еш пайда жоқ.

Бұл жерден ұшып кетші сәулем жаққа,
Барып қон нәзік қана бір бұтаққа.
Сөйле оған ашындырып менің жайым,
Көңілін елжіретпей қанат қақпа!

Жүз құбылт даусыңды, өрте өзегін,
Өртенсін, кызыл жалын қыл төсегін.
Ойын ал, бойын балқыт, сүйдір мені,
Қалсын ол ойлай алмай өз есебін.

Тез, бұлбұл, мұнды дауыс, сиқыр тілдім,
Дәрменді қалың дертке сенен білдім.
Қылмасаң бір мейірім, сорлы пендең,
Қайғыдан қолым жетпей, міне өлдім!

АТАҚТЫ АҚЫН СӨЗІ АЛТЫН ХАКІМ АБАЙҒА

Шын хакім, сөзің асыл – баға жетпес,
Бір сөзің мың жыл жүрсе дәмі кетпес.
Қарадан хакім болған сендей жанды
Дүние қолын жайып енді күтпес.
Сөзіңе құлақ салып, баға бермей,
Қисайып қыңырайды жұртың иттес!
Бұртиып, теріс қарап: «Аулақ жүр!» - деп,
Болды ғой жақын туған бәрі кектес.
Тыныш ұйқта кабіріңде, уайым жеме:
«Қор болды қайран сөзім босқа!» - деме.
Артыңда қазақтың жас балалары
Сөзіңді көсем қылып жүрер жөнге!

Ай, жыл өтер, дүние көшін тартар,
Өлтіріп талай жанды, жүгін артар.
Көз ашып, жұртың ояу болған сайын
Хакім ата, тыныш бол, қадірің артар.

Жүрген жанның артында ізі қалар.
Етікші өлсе, балға мен бізі қалар.
Бір бай өлсе, төрт түлік малы қалар,
Жүйрік өлсе, артында сөзі қалар!

Сұм дүние сылаң беріп көптен өтер,
Сау қалғанның көбісі ертең бітер.
Тоқтамас дүниенің дөңгелегі,
Жүйріктің айтқан сөзі көпке кетер.

ТУҒАН ЖЕРІМ – САСЫҚКӨЛ

Алыстан мұнарланып шалқыған көл,
Бетінде күннің нұры балқыған көл.
Жарысып саф күмістей ақ көбігін,
Мап-майда мөлдірінде қалқыған көл.

Жанында жас балалар ойнаған көл,
Жан-жануар суыңды ішіп, тоймаған көл.
Көз салып жалтырына, мұңға батып,
Ғашықтар жарын іздеп, ойлаған көл.

Шешініп қыз-келіншек су алған көл,
Әр жанды мөлдіріңнен суарған көл.
Масайрап, суға тойып төрт түлік мал
Дөңіне ойнақ салып, қуынған көл.

Сыртында ақ боз үйлер жарасқан көл,
Байларың кедейлерге қарасқан көл.
Ағайын тату-тәтті - қоныс бірге,
Саулықты сағат сайын сұрасқан көл.

Түрлі құс әуез қосып, шулаған көл,
Шуақта балықтарын тулаған көл.
Сапырып сары қымыз ертеңді-кеш,
Басыңда кеңес құрып, дулаған көл.

Сасық деп еркелетіп, ат қойған көл,
От-суға иең түгіл, жат тойған көл.
Назданып, жүйрік мініп, тарлан шүйіп,
Көксілдер тұс-тұс жақтан ат қойған көл.

Кір жуып, кіндік кесіп, сенде өскен көл,
Құрбымен ойнап-күліп, кел дескен көл,
Жарасып тайға мініп, батпаққа аунап,
Күресіп күн батқанда белдескен көл.

Айдын көл, ата қоныс, құт болған көл,
Сусын боп сұрағанға, от болған көл.
Кеше бірлік, ынтымақ түгел шақта
Бейне бір сенің басың сүт болған көл.

Білмеймін не боларын, қайран көлім,
Жарайды тең болмаса күн мен түнің,
Итиіп қарашекпен келіп қонса,
Басыңнан құсын ұшып кетер сенің.

ҚАЗАҒЫМ

Қазағым, таянды ғой қылта мойын,
Жер, мал кетіп бос қалды біздің қойын.
Қарашы өзіңе-өзің көз жүгіртіп,
Жараспас бұдан былай күлкі-ойын.

Жетті енді қам жер мезгіл, жатпа бекер,
Ойламау келешекті түпке жетер.
Надандық қоршап алған тұс-тұс жақтан,
Жан қорқып, дене тітіреп есің кетер.

Тасталық болыстыққа таласуды,
Таласып жаман көзбен қарасуды.
Мың-мыңнан төгілуі жетер енді,
Ізделік аққан бұлақ - қара суды.

Бар жерді күннен-күнге алып жатыр,
Хохолдар алып қала салып жатыр.
Қырылысып өзді-өзімен қазақ сорлы,
Жерінен аузын ашып қалып жатыр.

Кел, қазақ, қолдағыдан құр қалмайық,
Отырайық жиылып, оңдалайық.
Мың жылғы өткен қуам деп ата заңды,
Өнерден кеш қалармыз, ойланайық.

Жер қалар, біз жиылып қала салсақ,
Қайдағы оңды жерді таңдап алсақ,
«Ауыл болсаң - қоғам бол» деген сөзбен,
Бұлтармай ертеңді-кеш жүріп барсақ.

Сол шақта көп түкіріп көл де болар,
Көлде толқын айдаушы жел де болар.
Мектеп, медреселер көп салынып,
Ағайын тату-тәтті ел де болар.

Жиылмай өнерге аяқ баса алмаспыз,
Нық сіңген надандықтан қаша алмаспыз.
«Заман-түлкі болғанда, тазы болмай»
Биік қырдан алдағы аса алмаспыз!

ҚАРАҒЫМ

Қарағым, оқу оқы, босқа жүрме!
Ойынға, құр қаларсың, көңіл берме.
Оқымай ойын қуған балаларға
Жолама, шақырса да қасына ерме!
Кідірме, аялдама, алға ұмтыл,
Алам деп көктен жұлдыз қолың серме.
«Қарманған қарап қалмас!» - деген рас сөз,
Токтамай істер болсан батып терге.
Жасынан оқу оқып, өнер қуған
Жан жетпес көңілі жүйрік кемеңгерге.
Білімсіз, құр қалтақтап жүргенменен,
Ерте өлген, көмілуі қара жерге.

Жастық, байлық, қол құсырып бос жүру –
Жас өспірім үмітті ерді бұзады,
Тер ағызып, өліп-талып табылған
Ата дәулет быт-шыт болып тозады.

ТУҒАН ЖЕР

Бұл жарыққа аяқ басып туған жер,
Кіндік кесіп, кірім сенде жуған жер.
Жастық - алтын, қайтып келмес күнімде
Ойын ойнап, шыбын-шіркей қуған жер.

Жаратылдым топырағыңнан, сен – түбім.
Жалғаны жоқ бәрі сенен жан-тәнім.
Сенен басқа жерде маған қараңғы,
Жарық болар Шолпан, Айым, мен – Күнім.

Тәтті суың дәмі аузымнан еш кетпес,
Қалың нуың, қыр, суыңа жер жетпес.
Кең далаңда ойын ойнап қалсамшы,
Жазу болып адамзатқа ер жетпес!..

Балақ түріп, козы қуып, жарысып,
Батпағында тең құрбымен алысып.
Түнде - ақсүйек, алтыбақан, ал күндіз
Үйретем деп асау тайға жабысып.

«Адам басы – алла добы» деген рас,
Қалай қуса, солай кетпек сорлы бас.
Кім біледі, мен де шетке кетермін,
Туған жерім, сені тастап басым жас.

ОРАЛ ТАУЫ

Таласқан аспанменен көкпеңбек тас,
Қарасаң төбесіне айналар бас.
Жасаған мейірімі кең қадір тәңірі
Шығарған сол тауынан алтын, алмас.
Жіп-жиі, шытырманды түрлі ағаш,
Тұрғаны мұнарланып өсіп жалғас,
Қарағай, шырша-батыр бір қалыпта:
Шілде, жаз, қысын, күзін есіне алмас!
Ішінде аю, қасқыр, түрлі аң толған,
Адамзат батып жалғыз аяқ салмас.

Бір күнде сенің иең түрік еді,
Орын ғып көшіп-қонып жүріп еді.
Қорықпайтын таудан, тастан батыр түрік
Қойныңа жайыменен кіріп еді.
Ер түрік ен далаңа көрік еді
Отырса, көшсе, қонса – ерік еді.
Тұрғанда бақыт құсы бастарында,
Іргесі жел, күн тимей берік еді.

Тұрақсыз бұл жалғанда опа бар ма?
Сақтан, алдар, бой салып жақын бар ма!
Бүгінгі күн жан досың болып жүріп,
Құлатып кетер ертең сені жарға.
Қарашы төңірекке мойның бұрып,
Алтай, Орал бойында тұрған түрік
Аты да, заты да жоқ, дыбысы жоқ,
Жоғалған әлдеқайда іріп-шіріп.

Оралдай ата мекен жерлеріне,
Қасиетті атаның көрлеріне,
Аузы түкті шет елдер ие болып,
Көрсетіп тұр қысымды ерлеріне.

Анамыз бізді өсірген, қайран Орал,
Мойның бұр тұңғышыңа, бермен орал!
Қосылып батыр түрік балалары,

Тапталпа, жолын кесіп, тізгінге Орал.

ОРАМАЛ

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп...

Күз сарғайтты қайыңды,
Мен де бірге сарғайдым.
Қара бұлт жауып айымды,
Жылаймын, күйем, зарлаймын.

Толып қалды төрт айға,
Күйікпенен күн өтті,
Жарымды, өкіріп отарба
Қанды жаққа әкетті.

Елін ойлап қамығып,
Жүрегі толып дерт-шерге,
Жүр екен жаным жабығып,
Осы күні қай жерде?

Жарк-жүрк сансыз көзі бар,
Бейне жынның ұясы,
Ың-жың, у-шу сөзі бар,
Түсірмес жарық қиясы.

Жылы жүзді жаны жоқ,
Қалада жүдеп жүр ме екен?
Жақыны жоқ, жары жоқ,
Жалған оған көр ме екен?

Солдатша сымдай киініп,
Шекпені оның сұр ма екен?
Күрегіне сүйеніп,
Суықта жаурап тұр ма екен?

Жатқан шығар ор қазып,
Жауға ма, әлде өзіне.
Бұрыла алмай бой жазып,
Қайғы шығып жүзіне...

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?

Орала берме, жібегім,
Тезірек жүрші, сен де, біз.
Сенсің қымбат керегім,
Алақандай ақ бәтес.

Қайғыдан өлсем, арман жоқ,
Ақиреттік жолдасым.
Көзімде жас қалған жоқ,
Кестеге сінді бар жасым.

Орамалды алып сорлыңнан,

Көзіңе жасыңды іріккенде,
Күрсініп ауыр, сәулемжан,
Көзіңді ақырын сүрткенде:

Жасаған ие, тілегім:
Аралассын жасқа жас.
Орала берме, жібегім,
Сенсің, жаным, ақ бәтес.

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?

ГҮЛСІМГЕ

Жұмақтағы жібек желден,
Мәңгі жайнап тұрған гүлден,
Жаратылған әйел сұлу.
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты – ішіпті у.
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді.

Жұмақтағы кәусар судан,
Бетіндегі алтын будан,
Періштелердің жырынан,
Жұмақ суы сылдырынан,
Жапырағының сыбдырынан,
Тәңірінің дәл өз нұрынан
Жаратылған періште еді,
Мекені оның ғарышта еді.

Алмас қанат періште еді,
Мекені оның ғарышта еді,
Жерді көрді қанға батқан.
Жүрегіне қанжар кіріп,
Жапан түзде аңдай ұлып,
Елді көрді зарлап жатқан.
Елді көрді – жерге түсті,
Жерге түсті – көрге түсті.

Елді көрді – жерге түсті,
Қақты қанат, кезді ұшты.
Кім зарласа, соны сүйді.
Күлгенменен бірге күліп,
Өлгенменен біоге өліп,
Күйгенменен бірге күйді.
Жабыққанға жәрдем етті,
Қара да, ақ та теңіз өтті.

Алдап меруерт көбік шашар,
«Кел, - деп, - бері!» - қойнын ашар,
Тұрмыс – теңіз бір тұңғыық.
Теңізге кім басар қадам,
Басса басар оған адам,
Жанын сатып, жанын қиып.
Тұрмыс – теңіз де өлді.

Өлді сұлу - өтті жылдар,
Өлді сұлу – тынды жырлар.
Жалғыз ерте кешкі таңмен,
Қанды жерге көзін салып,
Көкті ойлап күйіп-жанып,
Қоңырлатқан мұңды әнмен
Ұшады екен қанат қағып,
Көзінен ыстық жасы тамып.

Жан толқытар жыр іздеген,
Әдемілік нұр іздеген,
Қиял құлы – мен бір ақын.
Тұрмыста тар, тайғақ жолға
Түсіп келе жатып зорға,
Күні кеше кешке жақын
Батқан күннің таңын көрдім,
Сол сұлудың жанын көрдім.

Күні кеше жанның жырын,
Жүзіндегі жұмақ нұрын
Естіп, көріп, елжіредім.
Жан, жүрегім, қолым беріп,
Қан аралас жасым төгіп:
«Жолым баста, келші!» - дедім.
Қайырылып та қарамады,
Жас жүрегім жаралады...

«Мен бір жанмын өлген», деді,
«Періштелер көмген», - деді.
Бір қарады, кетер барды.
Жүзіндегі жұмақ нұры,
Аузындағы мұңды жыры
Жүрегіме сіңіп қалды.
Жүрегімнен кетпес бұл жыр,
Құбылса да мыңға өмір.
Періштелер лебізінен,
Шын махаббат теңізінен
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты – ішіпті у!
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді...

ОТ

Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде (1914-1916) жазылған

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын.
Күнге ғана бағынам.
Өзім күнмін, өзім – от,
Сөзім, қысық көзімде - от,
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз тәңірі – от.
Оттан басқа тәңірі жоқ.

Тілімен жұмсақ сүйеді,
Сүйген нәрсе күйеді.
Жымыып өзі жорғалар.
Ұшырағанды шок қылар,

Шоқ қылар да, жоқ қылар.
Мұның аты от болар.
Мен де отпын – мен жанам,
От – сен, тәңірім, табынам.

Әдемі отпен аспаның,
Бәрі жасық басқаның.
Жалын жұтам – тез тоям.
Әулием, ием, құтыма,
Теңсіз тәңірім отыма
Әлсін-әлсін май құям.
Май құямын - өрлейді,
Құлашын көкке сермейді.

Кейде жылан арбайтын,
Кейде аждаһа жалмайтын.
Сескенбес, сірә, кім сенен;
Шынында, менің өзім де – от.
Қысылған қара көзім де – от.
Мен – оттанмын, от - менен,
Жалынмын мен, жанамын.
Оттан туған баламын.

Қараңғылық бұққанда,
Қызарып күн шыққанда,
Күн отынан туғанмын;
Жүрегімді, жанымды,
Иманымды, арымды
Жалынменен жуғанмын.
Жүрегім де, жаным да – от,
Иманым да, арым да – от.

Жарқырап от боп туғаннан,
Белімді бекем бұғаннан,
Қараңғылық - дұшпаным.
Сол жауызды жоюға,
Соқыр көзін оюға
Талай зулап ұшқанмын,
Әлпіге барғам Алтайдан,
Балқанға барғам Қытайдан.

Заулап, өрлеп аспанға,
Әлпіден асқар асқанда
Отты Атилла, Баламір,
Мен едім. Тағы барғанда
Ойран салып, Балқанға
Жолбарыс Жошы, Сүбітай ер
Шалғай-шалғай жер шалып,
Басылдым біраз от алып...

Кеше маған тіл келді,
Күн батыстан жел келді,
Қараңғылық қаптады.
Ұяттан әсер қалмады.
Идеалды алланы
Қарын деген таптады.
Күнім, заулап жана гөр.
Күнбатыста бар гөр?

Енді заулап жанайын.

Күнбатысқа барайын.
Бір шетінен тиейін.

Қараңғы тас қаласын,
Жалмауыз, жауыз баласын
Жалынмен жалап сүйейін.
Не қалар екен қаладан!
Жалмауыз жауыз баладан!

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын.
Күнге ғана бағынам.
Өзім – күнмін, өзім – от.
Сөзім, қысық көзім де – от.
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз тәңірі – от.
Оттан басқа тәңірі жоқ.

ПАЙҒАМБАР

Устремляя наши очи
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, не придет ли наш Пророк.

Д.С.Мережковский

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Күні батып, жаңа таңы атпаған.
Түнеріп жүр түннен туған перілер,
Тәңірісін табанында таптаған.

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Көгінде жоқ жалғыз жұлдыз батпаған,
Түн баласы тәңірісін өлтіріп,
Табынатын басқа тәңірі таппаған.

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Жалғыз жан жоқ қараңғыда лақпаған.
Білген емес иман деген не нәрсе,
«Қарын» деген сөзі ғана жаттаған.

Түн баласы... Түн жолына түскен ол,
Сақаусын деп Мұса тілін кескен ол,
Тәңірінің сүйікті ұлы Айсаның
Тітіркенбей ұрттап қаның ішкен ол.

Түн баласы түнерген түн жамылған,
Аллаға емес, әзәзілге табынған.
Інжілді өртеп, табанға сап құранды,
Әділдікті күткен ессіз қарыннан.

Түн баласы өмірінде араз таңменен,
Қабыл ұлы ауызданған қанменен.
Табынатын құр денеге жануар.
Болған емес жұмысы оның жанменен.

Төгілмей ме кемерінен асқан су,
Өлтірмей ме жайылған соң күшті у.
Түн баласы түнеріп тұр өлгелі,
Көзіңді сал – күнбатыста қанды шу.

Көзге түртсе көрінбейтін қара күн,
Күңерене ме, күле ме әлде, әлдекім?
Жылайды да, шулайды да ұлиды,
Бұл кім? Бұл ма – түн баласы түссіз жын.

Қап-қара түн. Түн баласы күңіренед,
Күңіренеді – бір-біріне үн беред.
Сөгінеді, сүрінеді, жығылад,
Қара түнде көр көзімен не көред?!

Қап-қара түн. Толқынданған қара қан.
Қара түнде өңшең соқыр шұбырған.
Сол шұбырған сансыз соқыр алдында
Ентеленген кәдімгі Иван есалаң.

Қап-қара түн. Шегір көзді жындар жүр.
Қап-қара түн. қайғы мен қан ойнап тұр.
Қайғы менен қара қанға тұншығып,
Түн баласы ауыр ойлар ойлап тұр.

Қап-қара түн. Уақыт ауыр өтеді,
Ой артынан ойлар келіп кетеді.
Түн баласы көр көзінен жас төгіп,
Күншығыстан бір пайғамбар күтеді...

Ерте күнде жоқ бар еді, түн туған.
Қап-қараңғы түн ішінде Күн туған.
Отты Күннің сәулесінен от алтын
Отты көзді, отты жанды Гун туған.

Ерте күнде отты Күннен Гун туған,
Отты Гуннен от боп ойнап мен туғам,
Жүзімді де, қысық қара көзімді
Туа сала жалынменен мен жуғам.

Қайғыланба, соқыр сорлы, шекпе зар,
Мен – Күн ұлы, көзімде Күн нұры бар.
Мен келемін, мен келемін, мен келем,
Күннен туған, Гуннен туған пайғамбар.

Соқыр сорлы, көрмей ме әлде көзің көр?
Күншығыстан таң келеді, енді көр.
Таң келеді, мен келемін – пайғамбар,
Күт сен мені, «лахаулаңды» оқи бер.

Күншығыстан таң келеді – мен келем,
Көк күңіренед: мен де көктей күңіренем.
Жердің жүзін қараңғылық қаптаған
Жер жүзіне нұр беремін, Күн берем!

Қап-қара түн. Қайғылы ауыр жер жыры,
Қап-қара түн. Күңіренеді түн ұлы.
Күншығыста ақ алтын бір сызық бар;
Мен келемін, мен пайғамбар – Күн ұлы.

КҮНШЫҒЫС

Қысық көзді Күншығыс,
Бұл тұруың қай тұрыс?
Серпіл енді, алыбым!
Күңіретіп жерді ыңыраншы,
Күнбатысқа көз салшы,
Көрдің бе қанның жалынын?

Күнбатысты шаң басқан,
Шан емес, қара қан басқан,
Тарсыл-күрсіл, қанды атыс.
Көп білем деп бөлуге,
Көп күлем деп өлуге
Жақын қалды Күнбатыс.

Дария еді ол өкірген,
Шапшып көкке лепірген,
Жемірілді кемері.
Өлгелі жатқан құрт ауру,
Жан жаққа сүзіп көз салу –
қолынан енді келері.

Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер
Тұншықсын, қанға боялсын.
Оның өлген үнімен,
Қанды батқан күнімен,
Күншығысым оянсын!

Қысық көзді күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс.
Күнбатысқа жүрелік
Желкілдеген туменен,
Жер күңіреткен шуменен
Қаласына кірелік.

Күл қылайық қаласын!
Күл қылайық баласын!
Жоқ, жоқ! Ашу басалық!
Гүл қылайық қаласын,
Ұл қылайық баласын,
Мейірім есігін ашалық.

Мұндарларды адасқан,
Айрылып естен шатасқан
Күншығыстың жолына
Салайық, шетсің демейік,
Аямайық, көмейік
Күншығыстың нұрына.

Терең теңіз тебіренді,
Күншығысым күңіренді.
Қырағы көзім көреді.
Желкілдеген туменен,
Жер күңіреткен шуменен
Қара бұлт қаптап келеді.

Әй, сен, кесел Күнбатыс
Бұл жатуың қай жатыс,

Жоғал жылдам жолымнан!
Болмаса қорықсан өлімнен,
Үмітің болса өмірден,
Ұста менің қолымнан!

АҚСАҚ ТЕМІР СӨЗІ

«Жиһан деген не нәрсе? –
Алақанның ауданы!
Бір ауданда көп тәңірі
Болудың тіпті жоқ сәні.

Тәңірі – көктің тәңірісі,
Күңіренсін, көгін билесін!
Жер тәңірісі Темірмін,
Жеріме тәңірі тимесін!»

Көк тәңірісі – тәңірінің
Тұқымы жоқ, заты жоқ.
Жер тәңірісі Темірдің
Тұқымы – түрік, заты – от.

ТЕЗ БАРАМ

Қыранымын сары сайран даланың,
Қос қанатым – алтын Алтай, Оралым.
Еркін дала ардақтысы, еркесі,
Бетім қайтпай өскен батыр баламын.

Асқан алып – ата затым сұрасаң,
Асқан дана – ана затым сұрасаң,
Шашып жалын жас жолбарыс ұмтылса,
Қорқақ құлдар, қалай қарсы тұрасың?!

Тұлпар мініп, туды қолға алайын,
Суырып қылыш қан майданға барайын.
Жердің жүзі кім екенім танысын,
Жас бөрідей біраз ойын салайын!

Тірілтейін алып атам аруағын,
Тазартайын Сарыарқамның топырағын,
Жан-жағына тегіс билік жүргізіп,
Кемеліне келсін кейінгі ұрпағым.

Дұғада бол, алтын Алтай - қарт анам,
Алып ата қуды жолың ер балаң.
Ақ шашыңды, көкірегінді иіскеуге,
Тәңір жазса, сәулетпенен тез барам.

ҚАЗАҚ ТІЛІ

Күш кеміді. Айбынды ту құлады.
Кеше батыр – бүгін қорқақ, бұғады.
Ерікке ұмтылған ұшқыр жаны кісенде,
Қан суынған, жүрек солғын соғады.

Қыран құстың қос қанаты қырқылды,
Күндей күшті, күркіріген ел тынды.
Асқар Алтай – алтын ана есте жоқ,
Батыр, хандар – асқан жандар ұмытылды.

Елдік, бірлік, ерлік, қайрат, бақ ардың -
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың..
Алтын Күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз – бабам тілі, сен қалдың!

Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен – тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кең тілім,
Таралған түрік балаларын бауырыңа
Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!

ЖЕР ЖҮЗІНЕ

Жер жүзіне ер атағым жайылған,
Жан емеспін оттан, судан тайынған.
Қайраты мол қандыбалақ қыранмын,
Күн болған жоқ жаудан жүрек шайылған.

Еркін ырғып шыққан асқар Алтайға,
Қырда тұрып садақ тартқам Қытайға.
Талай тайғақ, тар кешуде таймаған
Батыр жүрек, қайрат енді алдай ма?

Талмай, қайтпай қамал бұзған кемеңгер,
Арыстанға қарсы ұмтылған мендей ер.
Бір барқылдақ жалпылдаған төбеттен
Қорқақ болсам, жұтсын мені қара жер!

МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты.
Қырандай күшті қанаты,
Мен жастарға сенемін!

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар.
Жаннан қымбат оларға ар.
Мен жастарға сенемін!

Жас қырандар балапан,
Жайып қанат ұмтылған.
Көздегені көк аспан.
Мен жастарға сенемін!

Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер.
Қасиетті тілектер.
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер.
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

Қажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұңқарға?
Иман күшті оларда.
Мен жастарға сенемін!

«Алаш» - айбынды ұраны.
Қасиетті құраны.
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!

Мен сенемін жастарға.
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда,
Мен жастарға сенемін!

ЖАЗДЫ КҮНІ ҚАЛАДА

Қала, рас, өнер-білім қайнаған жер,
Тұтқын ғып надандықты байлаған жер.
Егілген ескіде өнер ағашының
Жемісі, қызыл гүлі жайнаған жер.

Білемін, білсем-дағы көне алмаймын,
Қалаға шын көңілім бере алмаймын.
Қаншама өзімді-өзім зорласам да,
Тән рақат, жаным шат боп жүрсе алмаймын.

Себебі – жыбырлаған жанын көрсем,
Бір еркін дем алдырмас шаңын көрсем,
Әсіресе, өз еркіңмен жүргізбейтін,
Құрылған қолайсыз тар заңын көрсем.

Түседі сол мезгілде ойға дала,
Жүгірген жалаң аяқ шақта бала,
Шалқар көл, қалың орман, ну тоғайлар,
Жайнаған түрлі гүлмен кең-кең сала.

У-шу боп қыбырлаған төрт түлік мал,
Есетін солтүстіктен салқын самал,
Апырм-ай, қандай жауыз тағдыр деген.
Бұйырған тұтқын болып жат та қамал?

Кең дала мұндағыдай емес тығыз,
Сапырып күнде ішетін сары қымыз.
Назбенен жылы жүзді, жұмсақ сөзді,
Ақ үйде әзілдескен әдемі қыз...

Білмеймін, дала естен шығар ма екен?
Даласыз көңіл шіркін тынар ма екен?!
Ежелден еркін заңға әдет қылған,
Тар заңды қала жанға ұнар ма екен?

ӨТКЕН КҮН

Еділ, Жайық, Сырдария –
Белгілі жұртқа ескі су,
Тәтті, дәмді, тармақты
Ұзын Ертіс, Жетісу.
Осы бес су арасы
Сарыарқа деген жер еді,
Туып-өскен баласын
«Айбынды ер алаш» дер еді.
Еркін шауып ойнақтап,
Тілеген отын жер еді.
Қонысы – жібек, ну тоғай,

Айдын шалқар көл еді.
Есіл менен Нұрадай
Екі енеге телі еді.
Қой үстінде бозторғай
Жұмыртқалап ол күнде,
Жарлы жан жоқ Алашта,
Бай пейілі кең еді.
Қайыры көп ағайын,
Кедейде жоқ уайым –
Керек болса бір тайын
Сұраусыз ұстап мінеді.
Болсын жаты, жақыны,
Жоқ асынан тартыну.
Жылы жүзді бәйбіше
Керсендей үлкен аяқпен
Ұстата саумал береді.
Шыға қалса бір жұмыс,
Ұзап кетпес артық іс, -
Бітімге биге келеді.
Қасымның қасқа билігі,
Есімнің ескі билігі,
Алдында сайрап жатқан соң,
Көпті көрген көне би
Қара жолмен желеді.
Бір тиын пара алу жоқ,
Қисыққа құлақ салу жоқ.
Туралық, шындық - екеуін
Қаз-қатар ғып жегеді.
Сол екеуі алдында
Бір бұлтармай жүреді.
Ақназар сынды әділ хан,
Абылай сынды ер сұлтан,
Қара керей Қабанбай,
Қанжығалы Бөгенбай,
Ақ найзаның ұшымен,
Ақ білектің күшімен
Дұшпанға қысым көрсеткен.
Қаз дауысты Қазыбек,
Қара палуан Жәнібек
Жалғанда тумас ер еді.
Кеше: Шөже, Орынбай,
Жанақ, Біржан, Наурызбай –
Бір сөзі мың ділдалық,
Алты алашқа атақты –
Бәрі ақын, сері еді.
Шілдеде самал ескенде,
Жайлауға ауыл көшкенде,
Ат-айғырға мінгесіп,
Қыз-бозбала жарсып,
Тереңнен әзілдескенде,
Тісі меруерт тізілген,
Белі қыпша үзілген,
Хор сықылды сол сұлу:
«Ха-ха-ха!» деп күлгенде,
Бұйық жатқан кең дала
Бейне бір жаны енеді.
Сылдырап аққан өзенге
Үй тігіп дереу қонысып,
Бұрала басып былқылдап,
Әзілдесіп, сыңқылдап,

Жас келіншек, жас қыздар
Кереге жайып, уық байлар
Үйден үйге жүрісіп.
Өткен күнді ойласам,
Ойға терең бойласам,
Кешегі қайран қазақтың
Сәулеті мен дәулеті
Көз алдыма келеді...
Күшің кеткен баяулап,
Жүрсің атсыз жаяулап,
Ит надандық желкенде
Шабайын деп аңдып тұр,
Қылышын ұстап таяулап.
Арыстаным, сұңқарым,
Қажымас, талмас тұлпарым,
Басың көтер, тұр енді!
Батқан екен ол күнің,
Жеткен екен бұл түнің,
Өткенді ойлап қайғырма.
Әр кәмалға бір зауал
Ежелден болмақ емес пе?
Ескіше тұрып егеспе,
Заман – түлкі, тазы бол,
Базарша дүкен құр енді.

АЙДА АТЫҢДЫ, СӘРСЕМБАЙ

Айда атыңды, Сәрсембай,
Ағарып алтын таң атпай
Шығайық қырға, далаға.
Шу-шу-шу...
Әттең ғана бұл оқу!
Келмес едім қалаға.

Қарашы кейін бұрылып,
Таудай болып созылып,
Қала – бір жатқан дәу пері.
Айналасы – тұман, түн.
Дем алысы – от, түтін.
Жарқ-жарқ етер көздері.

Сөзі у-ушу, ың да жың,
Сасық иіс ауыр тым.
Тұншықтым ғой, құдай-ай!
Кейін қарап нетеміз?
Ауылға қашан жетеміз?
Айдашы атты, Сәрсембай.

Әйелдері ұятсыз,
Күнде сүйгіш, тұрақсыз.
Қылмындасар, керілер.
Жүздерінің қаны жоқ,
Көздерінің жаны жоқ,
Еркектері – «перілер».

Оларда отты жүрек жоқ,
Тамақтан басқа тілек жоқ.
Қорсылдаған «доңыздар»
Түн баласы перілер,
Жұмақтан артық көрінер –

Оларға сасық үнгір тар.

Көкті көрмес көр олар,
Қарашы, қанша жұлдыз бар!
Күліп қана жүзеді ай.
Қалаға келіп қаңғырдым,
Сар даламды сағындым,
Айда атынды, Сәрсембай.

Әлде ұйқың келе ме?
Сәрсембай-ау, сен неге
Шырқап бір ән салмайсың?
Жетесің туған жеріңе,
Еркелеткен еліңе,
Жүрегім, неге жанбайсың?!
Сарыарқамның топырағы –
Менің жаным шырағы,
Кеудемді төсеп жатамын.
Оның жібек желінің,
Тәтті кәусар көлінің
Қазір дәмін татамын.

Қайрылып кейін қараман,
Шықтық па ұзақ қаладан,
Айтшы, жаным, ағатай?
Кейін қарап нетеміз?
Ауылға қашан жетеміз?
Айдашы атты, Сәрсембай!

БЕСІК ЖЫРЫ

Күнім, айым,
Еркетайым,
Бөлейін енді.

Тыста дауыл,
Жатқан ауыл,
Ұйқың да келді.

Жұмсақ бесік,
Жылы төсек,
Жата ғой, қозым,

Әлди, бөпем,
Әлди, бөпем,
Ұйықта, жұм көзің.
Құлыншақтар,
Қозы, лақтар –
Бәрі де ұйқыда.

Сен - жұлдызым,
Сен – көз нұрым,
Кір тәтті ұйқыға.

Сая жаным,
Балапаным,
Соқсын дауыл, жел,

Болма алаң,
Сүйген анаң

Сақтар, анық біл.

Бәу-бәу, бөпем,
Бәу-бәу, бөпем,
Әлди-әлди-ай!

Сәулем, еркем,
Күні ертің
Толарсың сен-ай.

Пісіп алмам,
Толып бағлан,
Жүгіріп жүрерсің.

Сұлу сүйірік,
Жорға жүйірік
Тайға мінерсің.

Қара жарғақ,
Түлкі тымақ
Шоқтап киерсің.

Қуанып қалам,
Ерке марқам,
Қысып сүйермін.

Мінім тұлпар,
Алып сұңқар,
Тауға көтерсің.

Сен боп сөзім,
Жасты көзім,
Сағынып күтермін.

Қызық іздеп,
Қыздар көздеп,
Елдер кезерсің.

Тарлан шүйіп,
Сұлу сүйіп,
Үйден безерсің.

Қуып бақыт,
Тілеп тақыт,
Жолдар жегерсің.

Жүрек жара,
Мен бейшара
Жастар төгермін.

Қайнап қаның,
Батыр жаның
Ерікке ұмтылар.

Сен еріме,
Жас бөріме
Қарсы кім тұрар!

Алмас қылыш,
Найза құрыш

Белге буарсың.

Сен, сырттаным,
Арыстаным,
Жауды куарсын.

Туған жерден,
Өскен елден
Ерге не қымбат?

Жас жолбарыс,
Жаумен алыс,
Шаңға, қанға бат.

Айбатыңды,
Қайратыңды
Көріп қарт анаң.

Төгіп жасын,
Жайып шашын,
Тілер: «Бол аман!»

Күтем, күйем,
Көрсет, ием,
Сол алтын күнін...

Ұйқың тәтті,
Ұйқың қатты,
Қозым, құлыным.

Жаным да сен,
Тәнім де сен,
Қарашығым-ай!

Әлди, бөпем,
Әлди, бөпем,
Әлди-әлди-ай!

ЖАУЫНГЕРДІҢ ЖЫРЫ

Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!
Қолымда найза көк болат –
Ерлігіме айғағым.
Ұлт дегенде көпіріп,
Жарайсың, қаным, қайнадың,
Ұлтымнан мен садаға,
Бекіндім, басты байладым.
Көктегі кәрі Күн куә -
Ежелден жаудан таймадым.
Қорқыныш емес нажағай,
Нажағай - өзім, жайнадым.
Білгенін енді істесін,
Өлімменен ойнадым.
Желе, бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым.
Қазам жетсе майданда,
Басымда найзам – сайғағым.
Кайратты, қайтпас жан досым –
Ерлігіме айғағым.

Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілдеме желмен, айдарым!

СҮЙЕМІН

Күлдей күңгірт шашы бар,
Тоқсан бесте жасы бар,
Көз дегенің - сұп-сұр көр.
Тасбиқ санап бүгіліп,
Жерге қарап үңіліп,
Көрше ауыр күрсінер,
Менің бір қарт анам бар.
Неге екенің білмеймін,
Сол анамды сүйемін.

Көзінде көк нұры жоқ,
Аузында жұмақ жыры жоқ,
Жалынсыз, усыз құшағы,
Иірілмейді жыландай,
Сөзі де жоқ құрандай,
Білгені - қазан-ошағы.
Жабайы ғана жарым бар.
Неге екенің білмеймін,
Сол жарымды сүйемін!

Ұйқы басқан қабағын,
Бастыра киген тымағын,
Жалқаулықты жар көрген.
Жүрген ескі заңымен,
Алдындағы малымен
Бірге жусап, бірге өрген,
Алаш деген елім бар.
Неге екенің білмеймін,
Сол елімді сүйемін!

Сағым сайран құрады,
Бораны ұлып тұрады,
Қыс – ақ кебін, жаз – сары.
Орманы жоқ, шуы жоқ,
Тауы да жоқ, суы жоқ,
Мәңгі өлік сахрасы,
Сарыарқа деген жерім бар.
Неге екенің білмеймін,
Сол Арқаны сүйемін!

МЕН КІМ?

Арыстанмын, айбатыма кім шыдар?
Жолбарыспын, маған қарсы кім тұрар?
Көкте – бұлт, жерде – желмен гулеген,
Жер еркесі – желдің жөнін кім сұрар?
Көкте – Құнмін, көпке нұрым шашамын,
Көңілге алсам, қазір ғарышқа асамын.
Шеті, түбі жоқ теңізбін қаракөк,
Ерігемін – толқып, шалқып, тасамын.

Жалынмын мен, келме жақын, жанарсың.
Тұлпармын мен, шаңыма ермей қаларсың.
Күл болсын көк, жемірілсін жер, уайым жоқ,
Көз қырымен күліп қана қарармын.

Мен өлмеймін. Менікі де өлмейді.
Надан адам өлім жоғын білмейді.
Өзім – патша, өзім - қазы, өзім – би,
кандай ессіз не қылдың деп тергейді?

Мейірленсем – сегіз жұмақ қолымда.
Қаһарлансам – тамұқ даяр құлыма.
Жоқ жақыным, жасағандай жалғызбын!
Мен бе иілер әлсіз адам ұлына?!

Өзім – тәңірі, табынамын өзіме,
Сөзім - құран, бағынамын сөзіме!
Бұзушы да, түзеуші де өзіммін,
Енді, ескілік, келдің өлер кезіңе!

ҚАРАҢҒЫ, ДАУЫЛДЫ ТҮН

Қараңғы, дауылды түн сар далада,
Патшалық құрған өлім айналада.
Шыраққа қолымдағы от тұтаттым,
Үмітпен біразырақ деп: «Жана ма?»

Тұрса да қара бұлттар көктен төніп,
Сокса да жел долданып, өршеленіп,
Мың шүкір, әлсіз қолда әлсіз шырақ
Жылтырап жанған боп тұр, қалмай сөніп.

Бұйырса, шырақ сөнбес, ұзақ жанар.
Жарығы болмаса дан жан таң қалар.
Сәулелі аспанда алтын, күміс нұрлы
Айбынды Күн мен Айға дәл парапар.

Менсінбес жөпшендіні көп маңғаздар,
Тең таппай кекеп, мұқар сансыз пандар.
Қайрылып қарамасын, «қап!» демеймін.
Табылар шыраққа көз салар жандар.

БОСТАНДЫҚ

Жер жүзін қан басқанда,
Көбігі шығып аспанға,
Жын жолдас боп адамға,
Туралық, теңдік ұмытылып,
Інжіл, құран жыртылып,
Жатқанда жерде – табанда.

Қызыл қанға мас болып,
Жүрегі қара тас болып,
Айрылып естен адамзат,
Ұмытып мейрімді иесін,
Сойып саулық түйесін,
Тәңірісі боп Лат, Манат,
Жүргізіп ібіліс әмірін,
Жауыздық жайып тамырын,
Өршіп өтірік, дұшпандық...
...Көк есігі ашылды,
Жұмақ нұры шашылды.
Келді ұшып бостандық.

Ғарыш нұрлы жүзі бар,
Кәусар жібек сөзі бар,
Әдемі, алмас ақ қанат.
Жануарлар жердегі,
Ынтасы – жақын көрмегі,
Таңырқады анталап.

Аппақ нұрға оранып,
Ақырын ғана дем алып,
Құрметпенен тұрысты.
Сәуле көрмей, шеккен зар,
Аш-жалаңаш сорлылар
Қуанысты, күлісті.

Тез жалындап суынған,
Жұмақтан да қуылған,
Адамзат бір әуреді.
Есін жиып күйленіп,
Әбден бойы үйреніп
Алғаннан соң сәулеге

Баяғысын бастады,
Ұжданды былай тастады.
Бостандықта жоқ жұмыс.
Зар еңіреді талай жан,
Сел боп ақты қызыл қан.
Өтірік, талау, өлтіріс.

Шірік жүрек сасықтар,
Арамдыққа асықтар
Жетілді, жетті мұратқа.
Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар
Көктен келген қонаққа

Тілін, қолын тигізді,
«Сасық сайтан» дегізді.
Жауыздық тағы өрледі.
Ізгі елшісі жұмақтың,
Қасиетті қонақтың
Ақ қанатын кірледі.

Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар,
Тілегің болды - қуан, күл.
Бостандық - ізгі періште
Кетпекке ұшып ғарышқа
Ақ қанатын қомдап тұр.

СҮЙ, ЖАН СӘУЛЕМ

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Бұл ләзаттың бір минутын бермеймін
Патша тағы, бүкіл дүние малына.

Құшақтатып нәзік талдай беліңнен,
Сүйгіз, сәулем, тәтті балдай тіліңнен.
Бой шымырлап, талықсиды жүрегім,
Балқып денем барам еріп деміңнен.

Кір қойныма, қыпша белің бұралып,
Тарқат шашың, жатсын жібек оралып.
Жаным! Жаным! Тезірек тисін төске төс,
Көз жұмулы, жиі ыстық дем алып...

Шашың - қара, денең - ақ бұлт, жүзің - Ай,
Тісің - меруерт, көзің сәулем, құралай.
Ләззат, рақат, бақыт – бәрі қойныңда,
Сұрамаймын енді ұрмақ - жақсы жай!

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Жасағаннан бір-ақ нәрсе тілеймін:
Өтпесе түн, атпаса екен таңы да!

ШОЛПЫ

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Қанымды қайнатты құрғыр.
Шық-шық жүрекке тиеді,
Күлпара талқан боп сыңғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Өзекті өртеді құрғыр.
Әдейі іргеден жүреді
Сұлу қыз санадан солғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Жүректі жандырды құрғыр.
Кеудені кернеді жалын,
Сәулем, періштем, тез кір!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Есімнен аударды құрғыр.
Лебізіңнен еріп барамын,
Жаным-ай, жақында, қол бер!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Талдым. Қалды сүлдер,
Сыбырға айналды сылдыр,
Сылдыр...сылдыр... сылдыр...

СЕН СҰЛУ

Білем анық: жанға жайлы Май сұлу,
Жарқ-жүрк еткен майда нажағай сұлу.
Қызықты орман, көңілді еркін кең дала,
Күміс табақ көкте жүзген Ай сұлу.

Кешкі ескен жібек жылы жел сұлу,
Хош иісті, түрлі-түрлі гүл сұлу.
Әдемі аспан – төбедегі көк шатыр,
Асқар тауы, дариясымен жер сұлу.

Сылқ-сылқ күліп сылдыр қаққан су сұлу.
Көлге қонып қаңқылдаған құ сұлу.
Бейне айнадай жарқылдаған айдыннан
Күн шығарда көтерілген бу сұлу.

Шаңқай түсте өткір алтын Күн Сұлу,
Жымындаған жұлдыздармен түн сұлу.
Толып жатыр түрлі сұлу дүниеде,
Бәрінен де маған, сәулем, сен сұлу!

ГҮЛСІМ ХАНЫМҒА

Бота көз, сиқырлы сөз, Гүлсім ханым,
Әр жерде өткізсек те өмір тағын,
Кей уақыт көзіңізге көзім түссе,
Ойнайды аласұрып неге жаным?!

Бота көз, сиқырлы сөз, ханым Гүлсім,
Көктегі күн күлмесін, Гүлсім күлсін!
Гүлсім – Күн, көкте ақырын жүзе білед.
Сүйдіріп, күйдіргенін қайдан білсін!

АНАМА

Өмірімнің қап-қараңғы түнінде,
Еш не білмес түсім бе, я өңім бе?
Оң менен сол, от пенен су айырмас,
Күшсіз, әлсіз есім білмес күнімде,

Құшағыңа алдың, сүйдің сен, анам,
Ренжу жоқ, барлық сөзің: «Жан балам!»
Ыстық-суық, желге күнге тигізбей,
Асырып, сақтап, болдың, анам, баспанам.

Түнде тұрып түн ұйқыңды төрт бөлдің,
Тыныш ұйықтасын деп аз сөйлесіп, аз күлдің.
Ыңырансам, я қарным аш, я тоңған
Екенімді ойламастан тез білдің.

«Жаным – дедің, - қарашағым, құлыным»,
Сүйдің, қыстың, дедің: «Тәтті қылығың!»
Қаз-қаз тұрсам, езу тартсам, құласам,
Я жыласам – бәрі жақты қылығым...

Жаным анам – жібек тілді, ақ көңіл,
Жазу болып, шегер болсам ұзын жол,
Шет жерлерде теріс жолдан сақтарға,
Жан балаңа ақ батаңды бере гөр!..

САҒЫНДЫМ

Абақтыда айды, күнді жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даламды сағындым.
«Қарашығым, құлыным!» - деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым.

Жатқан үйім - қабырғасы қара тас,
Жарық сәуле, жылы күнге жаны қас.
Ауыр иіс, ылғи қара көлеңке,
Ерте-кеш те, күндіз-түні арылмас.

Тапал, салқын, тым, қараңғы, үңгір, тар,
Есігімде мықты қара құлып бар.
Кіп-кішкені терезелер темірлі,
Мұндай үйден кімге естілер ащы зар!

Алтын Күнді, қара жерді сағындым,
Жан жолдасым – жүйрік желді сағындым.
Асау тайдай еркелетіп өсірген
Ағайынды, туған елді сағындым.

Әлдеқайда Күн шығады, батады,
Сорлы тұтқын күңіреніп жатады.
Қарар болса терезеден темірлі,
Көздеп тұрған күзетшілер атады.

Ас болса ма сасық сорпа, қара нан?
Алма бетте қалмады ғой тамшы қан.
Қоңырау қағып оятады ақырып,
Тым болмаса сібірлеп те атпай таң.

Бостандықта өткен күнді сағындым,
Желдей заулап кеткен күнді сағындым.
Жыл құсындай ұшсам, қонсам ерікті,
Ойдағыны еткен күнді сағындым.

Абақтының айға баға күні ұзақ,
Жанды жейтін жылға баға түні ұзақ.
Ескі мола дән дыбыс жоқ, тым-тырыс,
Тық-тық басып күзетші жүр жалғыз-ақ.

Қара жылан - қалың ойлар қаптады,
Шыбын жаным барар жерін таппады.
Ойлар жейді жас жүректі жегідей,
Тәңірі ием, таңың-дағы атпады!

Ойыны бір құрдастарды сағындым,
Тілегі бір жолдастарды сағындым.
Келешкке бірге план құрысып,
Сырласатын жан достарды сағындым.

Уға толы жас жүрегім, жабықтым,
Таныс дауыс ести алмай зарықтым.
Не дегенің, не істегенің біле алмай,
Қоры болдым ғой, азат жүрген халықтың!

Құшақтарға жанымда жоқ жақын жан,
Басқа шапшып мазаны алды ыстық қан.
Жалындаған жас жүрекке не пайда,
Дене күйіп, бір жатып, бір тұрудан?

Жүрегіме жақын жанды сағындым,
Жібек мінез, хордай жарды сағындым.
Айрыларда күншығыстан ағарып,
Ақ жібектей атқан таңды сағындым.

Не көрсем де алаш үшін көргенім,
Маған атақ ұлтым үшін өлгенім!
Мен өлсем де, алаш өлмес, көркейер,
Істей берсін қолдарынан келгенім!

Қалың елім, қалың қара ағашым,
Қайраты мол, айбынды ер, алашым!
Өзі-ақ құлар, сырың берме, сабыр қыл,
Ақымақтар байқамаған шамасын!

Қазағымды, қалың елді сағындым,
Сарыарқамды – сайран жерді сағындым.
Балдай бұлақ, мөлдір күміс көбікті
Арқадағы айдын көлді сағындым.

Қуанышта: «Әй, сені ме!» - дегендер,
Күйініште мен үшін уайым жегендер.
Құтылу қиын, басқан адым андулы,
Тізіп қойып ертеңді-кеш түгендер.

Тәңірі ие, өзің алшы панана,
Тас бауырлар зарға құлақ сала ма?
Баласынан тұтқын болып сарғайған,
Кім жеткізер сәлемімді анама?

Абақтыда айды, күнді жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даламды сағындым.
«Қарашығым, құлыным!» - деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым!

ТОЛҚЫН

Толқыннан толқын туады,
Толқынды толқын қуады,
Толқынмен толқын жарысад.
Күңіренісіп кеңеспен
Бітпейтін бір егеспен
Жарысып жарға барысад.

Толқын мен толқын сырласып,
Сырларын ептеп ұрласып,
Толқынға толқын еркелеп,
Меруерт көбікке оранып,
Жыландай жүзге бұралып,
Жарға жетер ентелеп.

Ерке бала былдырлап,
Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Толқынды толқын қуады.
Күміс кәусар суымен,
Суының алтын буымен
Жарының бетін жуады.

Мөлдіретіп көз жасын,
Жасымен жуып жартасын,
Сүйіп сылқ-сылқ күледі.
Жылағаны – күлгені,
Күлгені оның - өлгені,
Жылай, күле өледі.

Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Бірінің сырын бірі ұрлап,
Толқынды толқын қуады.
Жарына бал береді,
Береді де өледі,
Өледі толқын, тынады.

ҚЫСҚЫ ЖОЛДА

Қараңғы түн. Сар дала.
Көрінбейді айнала.
Боран соғып тұр борап,
Жолды басқан құр сорап.
Астымдағы жануар
Құлағын қайшыландырып,
Зорға борт-борт желеді.

Ызғарлы жел долданып,
Екі иінінен дем алып,
Ішін тартып оскырып,
Кейде қатты ысқырып,
Аңдай ұлып бір мезгіл,
Екі санын шапақтап,
Біресе сақ-сақ күледі.

Кейде кенет баяулап,
Жер бауырлап жаяулап,
Аузы-басы жыбырлап,
Асығып-сасып сыбырлап.
Жерді жапқан кебінді
Сүйіп ақырын құшақтап,
«Әпсүн» оқып үреді.

Барады үдеп бұл боран,
Жанымда жоқ тірі жан.
Тоңазыды денем де,
Адаспай дұрыс келем бе?
Қорқыш жүрек ойнайды.
Көз алдыма елестеп
Әлденелер келеді...

Боранын тәңірім ашпады,
Жол білінбей бастады.
Көрінген бір жарық жоқ,
Босаңсиды Қаракөк..
Сар далада адасып,
Суық кебін жамылып
Қалармын, кім біледі?

ЖАЗҒЫТҰРЫМ

«Болды міне, дәл алты ай,
Жаттың ұйықтап, еркетай.
Ұйқың қанды, тұр, қозым,
Аш көзіңді, жұлдызым!» -
Деп маңдайдан ақырын
Жұмсақ жылы сәулемен
Сипап жерді Күн келер.

Аяқтарын көсіліп,
Еркеленіп, есінеп.
Жер – нәресте жас бала
Жаңа оянып жатқанда,
Жұмсақ ыстық бетінен
Тәтті ғана сүйсем деп,
Күбірлеп жылы жел жүрер.

Дамыл алмай жылар қар,
Ақ шымылдық ашылар.
Сылқ-сылқ күліп сылдырлап,

Бірдене деп былдырлап,
Көрінгеннен сүйінші
Сұрайтын жас баладай,
Асығып сулар жүгірер.

Керіліп ерке жер тұрар,
Мөлдір сумен жуынар.
Үлде менен бүлдеге,
Түрлі түсті гүлдерге,
Ши жібекке оранып,
Қарағанда көз тоймас,
Бүлдіршіндей киінер.

Көріп сұлу баласын,
Көз ішінде қарасын,
Қуанып, тасып жүрегі
Қысып ыстық сүйеді.
Періштем деп айналып,
Алтын ана Күн жүрер.

Мұны көріп бұлттар,
Күніреніп етер зар:
«Біздерде алтын ана жоқ,
Қысып сүйер бала жоқ,
Тұрақ та жоқ белгілі!» -
Деп тұнжырап күрсініп,
Әлсін-әлсін жас төгер.

ЖАЗ КЕЛЕДІ

Жел жалығып, хал жиып,
Қалғып қана тербелед.
Жұмсақ қана жымиып,
Жібек қанат жаз келед.

Көк алтынға көмілген,
Ауаға алтын себілген.
Алтын емес себілген,
Жаздың шашы төгілген.

Әне, ерке жаз келед,
Ал, балалар, қараңдар.
Ойнап алтын шаш беред,
Ал, балалар, тараңдар.

Қайғылансын, күрсінсін!
Енді ұзамас, ерір қар.
Еркетай жаз бір күлсе,
Күлмей шыдап кім қалар?

Сұлу жаздың лебізі
Қар түгіл, мұзды балқытар.
Көл, өзенің, теңізің.
Ойнатар, бәрін шалқытар.

Төл үйдегі үйшікті
Таста, бала, белді бу.
Белден батып күртікке
Енді ізде қызыл су.

Баланы күміс дауыстан
Кім тоқтатар, кім тыяр?
Ерке жаз да алыстан
Жұмсақ қана жымыяр.

Қара көз, таста кестенді,
Үйде отырып қуарма!
Тысқа шығып-кіргенде
Екі бетің – екі алма.

Дертін болса жүректе,
Төкпе жасың, аһ ұрма.
Жеткізер анық тілекке,
Шық та жазға сыбырла.

Жұмақ нұрлы жаз келед,
Алтын жүзді, алтын шаш.
Ағаштар ақырын теңселед,
Жанды-жансыз бәрі мас.

Күн батқан соң қатқак боп,
Қуанғанда ессіз қар,
«Жаз келеді, жаз, жаз!» - деп
Жымындайды жұлдыздар.

Алтын сәуле тұр сүйіп,
Жел маужырап тербелед.
Жұмсақ қана жымып,
Жібек қанат жаз келед.

АЛЕКСАНДР БЛОК

Александр Блок –
Мәңгі жас жүрек
Үмітін бір үзбеген.

Батып алтын ойға,
Талмай қарап Айға,
«Әдемі әйел» іздеген.

Көрінер деп күнде,
Табылар деп түнде,
Шарқ ұрудан талмаған.

Александр Блок –
Мәңгі жас жүрек,
Қай жерге ол бармаған?

«Әдемі әйел» - идеал,
«Әдемі әйел» - бір қиял,
Блоктың басын байлаған.

«Әдемі әйел» - бір гүл,
Блок – бір бұлбұл,
Блок – бұлбұл сайраған.

Сайраған Блок,
Ойнаған жүрек –
Кейде үміт, кейде зар.

Өтеді өмір,
Бітеді жыр,
«Әйелден» бірақ жоқ ошар.

Күндерде бір күн,
Түндерде бір түн
Улы балды бітті жыр.

Төсекте Блок.
Көз ашып көред, -
Алдында бір кемпір тұр.

«Әдемі әйел» - идеал,
«Әдемі әйел» - бір қиял,
Идеал, қиял – бір сағым.

Жанады жүрек,
Жылады Блок,
Көріп сөнген шырағын.

«Әйел» - идеал,
Кемпір – ажал
Тұр Блокқа үңіліп.

Сөнді енді өмір,
Бітті енді жыр,
«Әйел» қалды жыр болып.

ЖАН СӨЗІ

Өмір – теңіз, жоқ оның түбі, шеті,
Сыл-сылқ күлген сиқырлы толқын беті
Осы өмірге кіргелі көп күн болды,
Енді бір ай – толады жиырма жеті.

Мен жоқ едім, бар қылып анам тапты
Содан бері Күн талай шықты, батты.
Ес білгелі алысам өміріменен,
Өмір – теңіз, толқыны тым көп қақты.

Мен туғалы ағарып, көп таң атты,
Қараңғылық жер бетін талай жапты.
Ес білгелі алыстым жүрекпенен,
Ырық бермеді, қайғырды, ол не тапты?

Ессіз жүрек тулады, бермеді ырық,
Ақыл сорлы ере алмай, қалды тұрып.
Ессіз жүрек, бөгелші біразырақ,
Үңіліп отыз тұр ғой, арты - қырық.

Өміріңді екі қылмай орындадым,
Есімде отқа, суға ұрынғаным.
Өтті жылдар, жапанда жалғыз қаппын,
Өмірімді осынша улап не қылғаның?!

«Жел бол» - дедің, жел болып еспедім бе?
Уақыт талғап, ерте я кеш дедім бе?
Желдей жынды, есалаң екпінді боп,
Заулап тұрған отқа өзім түспедім бе?!

«От бол» - дедің, от болып жанбадым ба?
Күйдірмей сірә, нәрсе талғадым ба?
Күлді де алдым құшаққа, гүлді де елдым,
Мынау «күл», мынау «гүл» деп таңдадым ба?

«Су бол!» - дедің, сылдырап ақпадым ба?
Жыландай жүз буралып жатпадымба?
Ерікті-еріксіз суымнан татар жанды
Сиқырлап сылдырменен, таппадым ба?

«Күн бол!» – дедің, мен Күндей күлмедім бе?
Күннен де астым, мен күндіз-түн дедім бе?
Күн-тәкаппар. Мен көппен құшақтастым,
Бұл ісімді күндікке мін дедім бе?

«Ай бол!»* – дедің, ай болдым жүзбедім бе?
“Әпсүн” оқып, жер жүзін кезбедім бе?
Анадайдан сиқырлы сәуле төгіп,
Талайлардың өзегін үзбедім бе?

Сен: “Сүй!” – дедің, талайды сүймедім бе?
Көбелек боп көп отқа күймедім бе?
Тірілгенім болмаса, өлгеннен соң
Мен талай күлден кебін кимедім бе?

“Жыла” дедің, талай жас төкпедім бе?
Дария болды көз жасым, көп дедім бе?
Жасым бітсе, қып-қызыл қан жыладым,
“Жыламаймын, көзде жас жоқ” – дедім бе?!

“Ата-анаңнан без!” – дедің, безбедім бе?
Қаңғырып, талай жалғыз кезбедім бе?
Басыма талай қара күндер туды
Ата-ана, туысқан іздедім бе?

“Елің тастап кет?” – дедің, кетпедім бе?
Жер шетіне барсам да шет дедім бе?
Жыландай бауырына кіріп алып,
Қалайда жатты жақын етпедім бе?

“Даулеттен қаш!” – дедің сен, қашпадым ба?
Қойнымды жоқшылыққа ашпадым ба?
“Нәжісті – доңыз, сүйекті – ит жияд” – деп,
Барымды желге ұшырып шашпадым ба?

“Жоқты іздеп тап!” – дедің сен, таппадым ба?
Сен: “Айға шап!” дегенде, шаппадым ба?
Не керек! Бар бұйрығыңды орындадым,
Сұм жүрек, сол қызметімді ақтадың ба?

Ақтамадың, алдадың, енді білем,
Енді бір ай – жиырма жеті жасқа келем
Отыз, қырық... Қартаям, сөнем, өлем
Еліме есебімді не деп берем?!

Енді бір ай – жиырма жеті жас толады;
Отыз, қырық... Сарғаяды, жүз солады
Жыл соңынан жүгіріп жыл озады,
Кеудеге күн-күн сайын шер толады.

Ессіз жүрек аспанға қол сермеді,
Ессіз жүрек ақылға жол бермеді.
Жастық - у ғой, айнымай у ішіппін
Бұл күндерде кеудені ой кернеді.

Ақылға кеш айналдым қараң күнім
Бір күні құшағына алар өлім
Қара жерді құшақтап мен жатармын,
Сол кезде не деп мені сынар елім?

“Жел еді, желді жыр ғып өтті” – дер ме?
“Есалаң сүйіп еді шоқты!” – дер ме?
Ойы жоқ, ессіз отты тәңірі көрген,
Тұншығып жат, есерім, деп күлер ме?

Болмаса? “Қызыл гүл ед, солды!” – дер ме
“Сермеп ед алтын Айға қолды!” – дер ме?
“Қажымай Айға шапқан арыстан ед,
Сабаз-ай, сол жолда мерт болды!” – дер ме?

“Күн еді - өмір бойы күлді!” – дер ме?
Күн еді – сүймеуші еді түнді!“ – дер ме?
”Күн еді, күндей айқын күле білді,
Сол күлумен ақырда өлді!“ – дер ме?

“Сұлулықтың асығы – жыршы!” – дер ме?
“Жүректің сырын шешер сыршы!” – дер ме?
Не қуаныш, не қайғы басқан күнде
Басыма келіп: “Ақыным, тұршы!” – дер ме?

Болмаса басыма да бармас па екен ?
Атымды аузына да алмас па екен?
Қарайып жапан түзде жалғыз тұрған
Молама көз қырын да салмас па екен?

Дариға, сол күндерде күнім қараң...
Қазақ елім, бір ауыз сөзім саған:
Болғайсың, сыншы болсаң, әділ сыншы,
Кінәні жүрекке қой, қойма маған!

Мені атама, бұл жүрек – жынды дерсің,
Ұмтылған аламын деп Күнді дерсің,
“Сүйіп-күліп, күйіп – көз жасын төгіп,
Жынды жүрек өлді де тынды!” – дерсің. “”“”

ЖҰЛДЫЗДЫ – ЖҮЗІК, АЙДЫ АЛҚА ҒЫП БЕРЕЙІН

Келші, көзім, күн бетінді көрейін.
Сүйші, сәулем, тұншығып мен өлейін.
Кел, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдыз – жүзік, Айды алқа ғып берейін.

Сөзің - сиқыр, есті тұман басқандай,
Ессіз жүрек дария болып тасқандай.
Күлкің, Күнім, күндей күміс табаққа
Мінсіз сұлу меруертті шашқандай.

Шашың - толқын, жүрегімнің жарына

Соғылды да баттым улы зарыма,
Айнам, саған арнап жырлар жазамын,
Қаламымды малып жүрек қанына.

Жырларыммен кестелейін орамал.
Бүлдіргендей, бөбектайым, бетің бал.
Балға талай шыбын қонуға ұмтылар,
Ұмтылғанды орамалмен қағып қал.

Еркетайым, келсең егер қасыма,
Сәулелерден шоқ қадар ем басыңа.
Көз жасымнан меруерт тізіп берер ем,
Келші, күлмей көзден аққан жасыма.

Келші, көзім, Күн нұрына көмейін,
Сүйші - өлейін, “неге өлейін?” демейін.
Кел, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдыз – жүзік, Айды алқа ғып берейін!

ТҮРКІСТАН

Түркістан екі дүние есігі ғой,
Түркістан ер түріктің бесігі ғой.
Тамаша Түркістандай жерде туған
Түріктің тәңір берген несібі ғой.

Ертеде Түркістанды Тұран дескен,
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы,
Басынан көп тамаша күндер кешкен.

Тұранның тарихы бар отты желдей,
Заулаған қалың өрттей аспанға өрлей.
Тұранның жері менен суы да жат,
Теңіздей терең ауыр ой бергендей.

Тұранның егі-шексіз шөлі қандай,
Теңіздей кемері жоқ көлі қандай!
Тұранның дария аталған өзендері
Тасыса, шөлді басқан селі қандай!

Тұранның таулары бар аспанға асқан,
Мәңгіге басын аппақ шаштар басқан.
Бауырында ерке бұлақ салады ойнақ,
Жаралып таудан аққан салқын жастан.

Шөлдер бар, жел де жүрмес, сап-сары құм,
Моладай ешбір үн жоқ мәңгі тып-тың,
Болмақ па жан-жануар шексіз шөлде,
Сар құмда салар ойнақ пері мен жын.

Тұранның теңіз дерлік көлдері бар,
Шалқыған егі-шексіз Теңіз, Арал.
Бір шетте қасиетті Ыстықкөлдің
Бауырында дүние көрген түрік көкжал.

Ертеде Оқыс, Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасында
Табасың қасиетті бабаң бейітін.

Тұранның Тянь-Шаньдай тауы қалай,
Пар келмес Тянь-Шаньға таулар талай!
Еріксіз ер түрікті ойға аларсың,
Көкке асқан Хантәңіріге қарай-қарай.

Балқашты бауырына алған Тарбағатай,
Жоталы, жер кіндігі – Памир, Алай,
Қазықұрт қасиетті тау болмаса,
Топтанда Нұқ кемесі тоқтар қалай?

Тұранның жері де жат, елі де жат,
Кұйындай бастан кешкен күні де жат!^{“”}
Тұранды түгелімен билеп тұрған
Ертеде ертегі хан Афрасияб.

Ежелден жер емес ол қарапайым,
Білесің тарихты ашсаң, Тұран жайын.
Тұранға қасиетті құмар болған,
Ертеде Кей-Қысырау мен Зұлқарнайың.

Тұранға жер жүзінде жер жеткен бе?
Түрікке адамзатта ел жеткен бе?
Кең ақыл, отты қайрат, жүйрік қиял
Тұранның ерлеріне ер жеткен бе?!

Тумайды адамзатта Шыңғыстай ер,
Данышпан, тұңғыық ой, болат жігер,
Шыңғыстай арыстанның құр аты да
Адамның жүрегіне жігер берер.

Шыңғыстан Шағатай, Үкітай, Жошы, Төле
Атаға тартып туған бәрі бөрі.
Шыңғыстың қол бастаған екі көзі:
Жолбарыс Сұпытай мен көкжал Жебе.

Тұранның билері бар Тарағайдай,
Сол биден Темір туған от боп ойнай.
От шашып жер жүзіне Ақсақ Темір,
Жарқ етіп өте шыққан нажағайдай

Тұранды мақтамаймын тіпті текке,
Онсыз-ақ Тұран таныс талай шетке
Сырласқан үйде отырып аспан-көкпен,
Білгіш аз жеткен жүйрік Ұлықбекке.

Асыл қан - қасиетті түрік қаны,
Сол қаннан – Ибн-Сина Әбуғали.
Молдығы білімінің сиқыр дерлік,
Дүниеге мұндай адам туды ма әлі?

Түріктің кім кеміткен музыкасын,
Фараби тоғыз шекті домбырасын?
Шерткенде тоқсан тоғыз түрлендіріп,
Жұбанып, кім тимаған көздің жасын?!

Тұранда түрік ойнаған ұсап отқа,
Түріктен басқа от боп жан туып па?
Көп түрік енші алысып тарасқанда
Қазақта қара шаңырақ қалған жоқ па?

Арыстан елге Отан болған Тұран,
Тұранда қазағым да хандық құрған.
Қазақтың қасқа жолды Қасым ханы
Тұранның талай жерін билеп тұрған.

Әділ хан аз болады Назардайын,
Алашқа Есім ханның жолы дайын.
Тәукедей данышпан хан құрған екен,
Басында Күлтөбенің құрылтайын.

Бұл Тұран ежелден-ақ алаш жері,
Тұрансыз тарқамаған алаш шері.
Тұранның топырағында тыныштық тапқан
Алаштың арыстаны – Абылай ері.

Тұраннан Сарыарқаны бөлек деме,
Түркістан алты алашқа болған Кебе.
Тұранның топырағын құшып жатыр
Кешегі ердің ері көкжал Кене.

Шер батса кім іздемес туған елін?
Тұлпар да көксемей ме туған жерін?
Арқаның ардагері қалың алаш,
Тұран да, біле білсең, сенін жерің!

Қырағы Тянь-Шаньмен Памир, Алай,
Күтеді көптен сені қарай-қарай.
Кене мен Абылайдың жолын кумай,
Жапанда жайылудың мәні қалай?

Ертеде Оқыс , Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасына,
Болмаса, барсаңшы іздеп бабаң бейітін!

СӘРСЕНБАЙДЫҢ ЖЫРЫ

Домбырам басы бал қурай,
Басына қонар боз торғай,
Қалампырлы насыбай.
Насыбайды атпасам,
Ауырар менің басым-ай!

Домбырам менің екі ішек,
Күңіренеді еңіреп.
Мен де бірге күңіренем,
Көзіме ыстық жасым кеп.

Ай, албар-ды, албар-ды!
Сәрсенбайда зар бар-ды.
Зардан басқа не болсын,
Шықпаған құр жан қалды.

Бетегелі барқыттай
Белес-белден айрылдым.
Балдан қалған сарқыттай
Күміс көлден айрылдым.

Ай мүйізді ақ кошқар,
Ақтылы қойды бөрі алды.
Шұрқыраған жануар
Жылқыларымды ұры алды.

Ұры алмады, түн алды,
Түн алмады, жын алды.
Жаяу қалдым әйтеуір,
Біле алмаймын кім алды?!

Домбырамның құлағын
Бостау қылып бұрадым.
Жылқымның жөнін сілтеші,
Өркенің өссің, шырағым!

Домбырам менің қарағай,
Қылдың-ау, шіркін, заман-ай!
Жат бауыр болған жас шіркін
Кеткенің бе қарамай?!

Домбырам менің зарлайды,
Зарламайды, қарғайды.
Мен де бірге зарлаймын,
Көзімнен жас парлайды.

Домбырам басы бал құрай.
Қалампырлы насыбай.
Насыбайды атқан соң,
Жазылар менің басым-ай!
Жазылса да бас шіркін,
Тыйылмайды жасым-ай!..

ҚЫЗЫЛ ЖАЛАУ

–Жалынды жалау кімдік?
–Тұрағы тарғыл тас қия
Арбандаған Азия –
Жыландай жалау соныкі –
Ендеше, қазақ, сенікі!

–Қызыл шоқ жалау кімдікі?
–Кім де кім: “Тәңірім – от” – десе,
“Басқа тәңірім жоқ”, – десе,
Қызыл шоқ жалау соныкі.
Ендеше, қазақ, сенікі!

–Қызыл шоқ жалау кімдікі?
–Кімде кім шикі қан жұтса,
Қан аңсап жүріп шаң жұтса,–
Қызыл қан жалау соныкі!,
Ендеше, қазақ, сенікі!

–Өртенген жалау кімдікі?
–Кімнің ұлы құл болса,
Тұлымдысы тұл болса,
Қанды жас жалау соныкі,
Ендеше, қазақ, сенікі!

–Өртенген жалау кімдікі?

–Кім өртенген гүлдемей,
Кім таланған, кім кедей.
Өртенген жалау Соныкі, –
Ендеше, қазақ, сенікі!

–Азаттық жалау кімдікі?
–Көре алмаса кім теңдік,
Тепкі көрсе кім кемдік,
Азаттық жалау соныкі, –
Ендеше, қазақ, сенікі!

ЕДІЛДЕ

1

Бүкітетіліп жатқан бел
Сүтке тойған марқадай.
Бұйра қою қарағай
Белге біткен шалқалай.
Су жеп қойған жұмыр тас
Түйір-түйір малтадай.
Арнада өзен қылықты
Қылмандаған қалқатай.
Тайызға біткен құба тал
Мойындағы алқадай.
Жер еркесі жер мынау,
Шер қалар ма тарқамай?!

2

Түсте толқын еліріп,
 Абыржып еді ойнақтай.
 Кешке толқын тып-тыныш,
 Қабыржыған қаймақтай
 Түсте толқын тулап ед
 Ойнақтаған тайлақтай.
 Кешке толқын тынып тұр
 Қоныр іңір беуақтай.
 Түскі толқын теп-тентек,
 Бойлауық, көзсіз қайраттай.
 Кешкі толқын тұңғиық,
 Тек қоймас терең ойлатпай.

3

Тізілген толқын – меруерт
 Бір-біріне тағылып,
 Шұбырған толқын шуменен
 Ағытқан қойдай ағылып.
 Күңіренген толқын долданып,
 Көпіріп жарға қағылып.
 Жағада бұйра бала тал
 Таң болып тұр аңырып.
 Толқынға қарап мен тұрмын
 Қоңыр оймен қамығып.
 Сарыарқам қайда?
 Алыста!
 Жүрмін мен мұнда нағылып?!

4

Ерте күнде Елділдің
 Ертегі деген тоғайын.
 Дүлей тоғай ішінде
 Орманбеттің ноғайын,
 Арқада жатқан алты алаш
 Ол күнде болған ағайын.
 Жорығы, жолы – бәрі ортақ,
 Бірге де жеген уайым.
 Өткен айқын, ұғымды,
 Мынаны не деп ұғайын:
 Дүлей тоғай тұлданған,
 Танып болмайды ноғайын.

5

Ойнап тұрған оқадай,
 Елдің беті ақ ала.
 “Ақ аласы не?” – десем:
 Ылғи шаңқан шағала.
 Шөккен бұйыра бұлттай
 Астрахань жатыр сағада,
 Суды сүйген сары алтын
 Сәуле ғой сүйген бағана.
 Кемеміз көлбеп келеді
 Жібектей жасыл жағаға.
 Көрген соң оны ой көшті,
 Ертедегі Асан ағаға.

6

Асан Қайғы салдырған
 Астраханға жетейін.
 Қайғысыз хандар күмбезін
 Әдейі аттап кетейін.
 Асанның тауып моласын
 Соған тауап етейін.
 Моласына түнейін,
 Ақ батасын күтейін.
 “Жолым қу!” – десе болғаны,
 Басқа жолды не етейін?
 Өз Жәнібек сендер бол,
 Мен Асан болып өтейін!

САЛ-САЛ БІЛЕК, САЛ БІЛЕК

Сал-сал білек, сал білек,
 Балдан тәтті бал білек,
 Мектепке бар бір мезгіл,
 Әжеңнің тілін ал білек.
 Сал-сал білек, сал білек,
 Сабағыңа бар, білек,
 Қыдыра берме қалтиып,
 Етегіңмен қар күреп.
 Сал-сал білек, сал білек,
 Сұлу талдай тал білек,
 Оқып-оқып бір асқан
 Әлім болып қал, білек.

БӨБЕКТИҢ ТІЛЕГІ

Тоқтышағым, тоғыз тап,
 Саулық қойым, сегіз тап,
     Сегізін де семіз тап.
 Құла бием, құлын тап,
 Құлын таппа, құнан тап,
     Құнан тапсаң, егіз тап.

Бөкен жүнді бөрте ешкім,
 Төрт айда бол төрт ешкім,
     Төртеуің де бөрте бол.
 Өлмей, жітпей есен боп,
 Қой алдында көсем боп,
     Төртеуің де серке бол.

Әукем, бұзауды алты тап,
 Әукелері салпылдап,
     Өгіз болсын атандай.
 Бақайлары майысып,
 Елемесін қайысып,
     Адам мінсе де атамдай.

ОҚЖЕТПЕСТІҢ ҚИЯСЫНДА

Арқада Бурабайға жер жетпейді,
 Басқа жер ойды ондай тербетпейді,
 Бурабай көлі мен Көкшетауды,
 Көрмесен көкіректен шер кетпейді,
 Қиясы мен бұлт құшқан Оқжетпестей,
 Басқа тау ойды аспанға өрлетпейді.
 Арқада Бурабайға жер жетпесе,
 Алашта Кенекеме ер жетпейді.
 Көкшеде күңіренген Кенем қайда?!
 Дәриға, жүрегімді дерт өртейді.

Көкшені күндіз-түні мұнар басқан,
 Қап-қара бұлттармен құшақтасқан.
 Алдында бұйра жалды бөлек тау тұр,
 Көкшеге қосылмаққа қойнын ашқан.
 Мөп-мөлдір, дөп-донгелек көл ортада,
 Жел ойнап ақ бетіне меруерт шашқан.
 Сол көлдің жағасында Оқжетпес бар,
 Жасаған мұнарадай құйып тастан,
 Найзағай Оқжетпестің қиясында,
 Жалғыз-ақ Кенекем ғой қадам басқан.

Алашта талай-талай ерлер өткен,
 Ерлерде Кенекеме кім бар жеткен?
 Сүйремей елін өрге, көрге сүйреп,
 Ер емес “ершіктер” ол елді еңіреткен.
 Жалғыз-ақ Кенекем ғой қайрат қылған,
 Қазақты құтқарам деп қалың өрттен...
 Бір кезде Кенекемді ойлар билеп,
 Бір өзі Бурабайды кезіп кеткен,
 Артында Оқжетпестің үңгір тау бар,
 Сол тауда бірнеше күн мекен еткен.

Бір түні тым құтырып жел ойнайды,
 Жынды жел қатты сақ-сақ күле ойнайды,
 Бетінен жел кеп сүйіп алғаннан соң,
 Көбіктеніп көл екеш көл ойнайды,
 Сол түні сонау үңгір тау ішінде
 Қабағын қарс жауып Кене ойлайды,
 Қамалған қазағына жол таппаққа.
 Жүрегін тілім-тілім тіле ойлайды,
 Қазағым, ханың да мен, қараң да мен,
 Сен үшін жаным құрбан деп ойлайды.

Кенекем құлаштаған ой теңізін,
 Бұлдыратқан бұлдыр заман қыран көзін.
 Бір кезде серпіледі, шығарған соң,
 Ойлардың “уһ” деген у лебізін,
 Келеді маң-маң басып Оқжетпеске,
 Құмдарға жолбарыстай тастап ізін.
 Көзін жұмып қияға шықсам-ау деп,
 Ойлайды жоғарыға жөндеп жүзін.
 Сол минут Оқжетпестің қиясында,
 Жіберсе көзін ашып, көреді өзін.

Кенекем көзін ашып таң боп қатты,
 Қараңғы, көз көрмейді ешбір затты...
 Нажағай маңайында жарқ-жұрқ етіп,
 Қарағай, сыпсаң біткен шулап жатты.
 Төменде, Оқжетпестің етегінде,
 Толқындар тасты сабап, тулап жатты.
 Кішкене сескенгендей болғаннан соң
 Кенекем аузына алды аруақты.
 “Аруақ” деп алғанша аузын жиып,
 Көреді қарсы алдында әппақ қартты.

Қарт сонда қозғағандай болды басын,
 Қолыменен көтерді түкті қасын.
 Ойнаған ақ бұлттай денесі әппақ,
 Жасаған бұлт ішінде барлық жасын.
 Күңіренген көлдердің көбігімен
 Жуғандай әппақ қылып сақал-шашын.
 Ізгі қарт “А” деп аузын қозғағанда,
 Төменде судың шуы болды басым.
 Қарт сонда күңіреніп “Аманбысың,

Кенежан, елдің ері жолбарысым.

Кенежан, берірек кел, сырттан балам,
Ел үшін елсіз жердежортқан балам.
Сақтайтын көзден-тілден сендей ерді,
Ата-пір, қасиетті мен қарт бабаң.
Өз қолыммен төменнен тартып алдым,
Қияда күтіп сені сансыз заман.
Ел үшін еңіреп туған жолбарысым,
Білемін жүрегінде бар бір жараң,
Сені улаған қазақтың қайғысы ғой,
Дәриға, қазағыңның күні қараң.

Алаштың алдын кара тұман жапқан,
Мынау орыс обыр ол еміп жатқан.
Заман азған шағында адам азбақ,
Көп ерлер жаумен бірге елін шапқан,
Кешегі Абылайдан азып туған,
Уәли анау, қар қатынмен басы қатқан.
Шормандай шолпылдаған шолақ билер,
Орыстың шекпеніне елін сатқан.
Кенежан, елің қалды жау қолында,
Алып кет алашыңды осы жақтан.

Тайсалма, тәуекел қыл, батыр балам,
Арсыға дұға асырар мен қарт бабаң.
Еңіреген ерге серік жолдас болар,
Балауса жас жолбарыс – інің Науан.
Жау қалың: азғантай ел, азғантай шақ,
Болғай ед аруақ жар, құдай панаң.
Мерт болсаң мақсұтыңа жетпей егер,
Сол сағат мен осы жерде тасқа айналам.
Алашта тағы сендей ер тууын,
Төбеде тас боп шөгіп күтіп қалам”.

Осы сөздерді айтып қарт ғайып болды,
Таудың үсті тамаша нұрға толды.
Тербеліп, күңіреніп кара бұлттар,
Жер мен көк қасиетті жырға толды,
Бұлтты айдап, сылдыратып сумен ойнап,
Ерке жел тасты құшып сақ-сақ күлді.
Аллалап ну қарағай шулай-шулай,
Төменде тулай-тулай толқын өлді.
Тамашадан тас болып біраз тұрып,
Көзін ашып, Кене өзін жерде көрді.

Сол кеткеннен Кенекем кете барды,
Жанына жас жолбарыс Науанды алды,
Алашты алып шығып ел қылмаққа,
Жауына аш бөрідей ойран салды,
Үйсін, Дулат, Қырғызбен қол ұстасып,
Қытай мен қатынаспаққа ой ойланды.
Біле алмай надандықпен ердің ойын,
Сорлы қырғыз мерт қылды арыстанды.
Арыстан Алатауда мерт болғанда,
Оқжетпесте тұрған қарт тасқа айналды.

Содан бері бірталай заман өтті,
Алашты улай-улай жаман өтті.
Тұлпар – тулақ, ел арып, аруақ боп,
Сарыарқа сайран жердің сәні кетті.
Жолбарыстар жортатын сар далада,
Қорсылдаған доңыздар мекен етті,
Жалғыз-ақ Оқжетпестің қиясында,

Шөккен қарт күн шығысқа түзеп бетгі,
Көп заман талмай-тозбай тау басында,
Алаштан Кенекемдей бір ер күтті.

Арқада Бурабайдай жер болмайды,
Алашта Кенекемдей ер болмайды.
Кене Арыстан мезгілсіз мерт болды ғой,
Алашқа бұдан да зор шер болмайды.
Ел азды, Арқа тозды, қайғы басты,
Күңіреніп біздей бейбақ жыр толғайды.
Құдай-ау, мәңгілікке қарғамасаң,
Кенедей енді неге ер тумайды?!
Кене жоқ, ізін басар іні де жоқ,
Дәриға, жүрегімді дерт улайды.

ТОҚСАННЫҢ ТОБЫ.

Құмдықөл басы қара құрт,
Қара құрт емес, қалың жұрт,
    Қалың жұрт құба дөңесте,
Арам кірлі күбір жоқ.
Самбыр сөз бар, сыбыр жоқ,
    Жұрт ақжарқын кеңесте.

Ауылдан аулақ оңаша,
Жиын түрі жаңаша,
    Ескі адыра, алыста.
Сапырылған қымыз жоқ,
Сойылған бағлан, семіз жоқ,
    Жұрт ынтасы жұмыста.

Түрлі сөзді қолға алып,
Талқылайды, толғанып,
    Кезектеп сөйлеп кеңесте.
Бажыл болса баяғы,
Керіспен тынар аяғы,
    Кеңестегі кеңес демес те.

Осылайша көп түрлі,
Сөз күрделі, саз ірі,
    Кеңесіп жата тұрсын топ,
Мен айтарлық сөз мұнда:
Осы кеңес тобында,
    Кімдер бар да, кімдер жоқ?

Кімдер жоқтан бастайын,
Қысқа қайырып саспайын,
    Танаудан тізіп санайын.
Жалпы айтқанда, жоқ жауыз,
Жатып сорар жалмауыз,
    Еңбекші момын маңайын.

Балдырлайтын ардалап,
Пара алтын арбалап,
    Атымен обыр ұлық жоқ.
Сары обырдың серігі:
Жеті басты жебірі,
    Қарғылы құтпан болыс жоқ.

Буаз бие қарынды,
Пара алмаса, арынды,
    Баяғының биі жоқ.
Топтан төбет айдалып,
Тілі-қолы байланып,

Бидің енді күйі жоқ.

Ұлыққа тамақ табатын,
Арсаландап шабатын,
    Ауылнай атты күшік жоқ.
Аш қаншықтай кезеген,
Жалғайтын жұлып өзегін,
    Сұм, сұрқия, пысық жоқ.

Үйірлеп малай жалдайтын,
Жалдамайтын, жалмайтын,
    Еңбексіз обыр сасық жоқ.
Көлемі күйек сәделі,
Көк мұздай жылтыр келделі,
    Ишан атты пасық жоқ.

Түкірік жағып көзіне,
Жұртты улайтын сөзімен,
    Өгіз көзді молда жоқ.
Екі беті торсықтай,
Борсаңдаған борсықтай,
    Бай баласы – бұл да жоқ.

Созылған сөздің қысқасы,
Қысқа сөздің нұсқасы –
    Обыр, жебір, сұмдар жоқ.
Еңбексіз жейтін ит те жоқ,
Бейнетсіз жейтін бит те жоқ,
    Жалпы айтқанда, жындар жоқ.

Жоқтарды осылай көгендеп,
Танаудан тізіп түгендеп,
    Кімдер барға келейін.
Санасам бәрін сөз ұзар,
Ұзын сөзге орын тар.
    Біразын атап берейін,

Бұл жайында кімдер бар?
Ал, айтайын, жаттап ал,
    Жалпы еңбекші, жарлы бар.
Тап талтүсте таланып,
Тірі күйі тоналып,
    Соғым болған сорлы бар.

Туғалы таңы атпаған,
Тұрмыста тұщы татпаған,
    Өмірде өңшең өгей бар.
Өмірдің ішкен у сыйын,
Кер шولاқты, кен киім,
    Кеуреген көп кедей бар.

Жасықтан өзге жемеген,
Тең еңбегім демеген,
    Аш, жалаңаш, арық бар.
Аталмаған адам деп,
Аталған жәутік – жаман деп,
    Кем-кетік, қасер-ғарып бар.

Күс табанын тас тілген,
Екі бетін жас тілген,
    Бейнет баққан жалшы бар.
Өгізден өзге мінбеген,
Мінсе мырза міндеген,
    Қабағы қатқан малшы бар.

Сусынын сумен қандырған,
 Білегін тегін талдырған,
     Құлдай болған қоңсы бар.
 Шай-шайлап еңіреп зыр қаққан,
 Сар далада зар қаққан,
     Қатқан тонды қойшы бар.

Өмірде топқа кірмеген,
 Тепкіден өзге көрмеген,
     “Бағасы – байтал” әйел бар.
 Дейтіндер десін, ой, алла!
 Әйел енді оянды,
     Болмаса былтыр, биыл бар.

Кеңестің бұл бергені:
 Ердің екі ермегі –
     Бәйбіше мен тоқал бар.
 Ер апшысы қуырылып,
 Биыл топқа суырылып,
     Сөз сөйледі тоқалдар.

“Үш-ш-ш-шүкір” дейтін асықпай,
 Қорғасын құйған асықтай,
     Бүйрек бетті бала бар.
 Жұғыннан өзге жемейтін,
 Арыдым, аштым демейтін,
     Желекті келін және бар.

Көйлексіз етке күн тиген,
 Бейнеттен көзі кіртиген,
     Шөккені шер мен ыза, зар,
 Итаяқтан ас ішкен,
 Аш ішпеген, жас ішкен,
     Сауыншы сорлы қатын бар.

Ұзын сөздің түйіні –
 Бұл тоқсанның жиыны,
     Жүзден тоқсан түгел бар.
 Жүзден тоқсан – еңбекші,
 Он тоқсанға көнбекші,
     Көнбесе жаныштар жігер бар.

Ес біліп ойлап, толғанып,
 Қолыма қалам алғалы,
     Сөйлеген емен жасыра:
 Мен мұңдымен мұңдастым,
 Адассам ел деп адастым,
     Он деген емен асылы.

Он демедім, демеспін,
 Ой кезінде көмескі,
     Жырладым елді жалпылап.
 Жасырман, жүзді жоқтадым,
 Тоқсанға енді тоқтадым,
     Толғанып, ойлап талқылап.

Сөздің тоқтар түйіні:
 Бұл – тоқсанның жиыны.
     Осы армансыз білгенім,
 Тоқсаннан сонау он аулақ,
 Сонау оннан мен аулақ,
     Мен тоқсанмен біргемін.

